

נשיא המדינה חיים הרצוג

מחוז ירושלים

כתיבה: גרוסברג אריאל

עריכה ועיבוד: זיוה בן ברוך, חדווה בן סיני ורונית בין

עריכה לשונית" אפרת חבה

"במרוצת חיי עסקתי בדברים רבים, אבל דומה שאני רואה עצמי יותר מכל, חייל"

(מתוך הסרט "חיים הרצוג סיפור חיים – 20 שנה למותו")

רעיון מרכזי

פרטי מסלול

חבל ארץ: לטרון

אורך המסלול: 6 ק"מ

נקודת התחלה: מנזר

השתקנים

נקודת סיום: אנדרטת

אלכסנדרוני ומשם נסיעה

למצפה הראל

עונה מומלצת: כל השנה

להוציא ימי חמסין וימי

גשם

מגבלות: אין

דרגת קושי: קל-בינוני

נגישות: אינו נגיש

ציוד נדרש: נעלי הליכה,

כובע, מים

אתרים בתשלום: אין

נשיא המדינה חיים הרצוג שימש בתפקידים ציבוריים רבים במהלך חייו. אחד מתפקידיו הראשונים, המכוננים והמשמעותיים, היה קצין מבצעים וקצין מודיעין של חטיבה שבע במלחמת העצמאות, בקרבות לפתיחת הדרך לירושלים במאי 1948. חטיבה שבע השתתפה בשני הקרבות הראשונים לכיבוש אזור לטרון: מבצע בן נון א' ומבצע בן נון ב'. משום החשיבות הרבה שהייתה לקרבות אלו בתש"ח, משום מורכבות המשימה בגלל אילוצים רבים שאיתם התמודדו מפקדי חטיבה שבע וברצון לפתוח לתלמידים צוהר לקרבות לטרון ולחיי הנשיא הרצוג – הסיור יערך באתרי הקרבות ויתמקד בתרומתו של הנשיא חיים הרצוג לקרבות אלו ובפועלו בכלל. הסיור יעסוק בפריצת הדרך לירושלים במהלך החודשים מאי-יולי 1948. נתייחס לקרבות שהתחוללו באזור לטרון ולמבצעים הכושלים לכיבוש האזורים השולטים על הכביש לירושלים בין לטרון לשער הגיא. כן נציין את פריצת דרך בורמה, העוקפת את מתחם לטרון מדרום. לחיים הרצוג היה חלק חשוב בקרבות אלו, כפי שמתואר בספרו האוטוביוגרפי "דרך חיים – סיפורו של לוחם ודיפלומט", אשר קטעים ממנו מובאים בנספח.

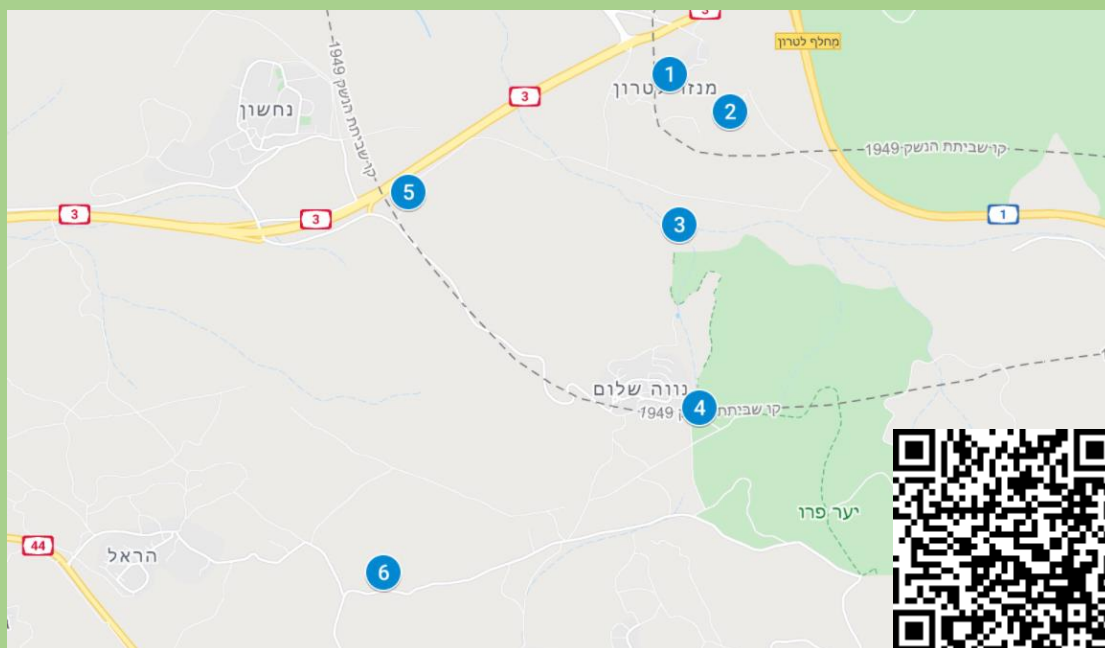
תיאור ההליכה במסלול

נגיע באוטובוסים לצומת חטיבה שבע ונוריד את התלמידים בפנייה **למנזר השתקנים (1)**. נעלה רגלית בכביש המוביל למנזר השתקנים ולמבצר הצלבני, מדרום למנזר נעבור ליד חורבות הכפר לטרון וליד

המקום שבו שכנה **האנדרטה הישנה לחטיבה שבע (2)**. משם נצפה אל הדרך המובילה לירושלים, משער הגיא עד לטרון, ועל אזורי הכפרים הערביים ששלטו על הדרך במלחמת העצמאות. נרד בשביל ישראל דרומה לנחל נחשון, לאזור שאליו הגיעו הכוחות **במבצע בן נון א' (3)**, שם, באור ראשון של בוקר, נחשפו לעיני חיילי הלגיון שהיו ממוקמים בחורשה הסמוכה למנזר השתקנים. מהנחל נעלה לכיוון היישוב נווה שלום, למקום שבו התמקמו הכוחות הנסוגים ושממנו חיפו על המנוסה המבוהלת **משדה הקטל (4)**. נצפה אל מרחב הקרב, הפעם מדרום, ואחר כך נחזור לנחל נחשון ונפנה מערבה בשבילים שבין השדות **לאנדרטת אלכסנדרוני (5)**. ליד האנדרטה נשלים עוד

פרטים מעניינים על הכוחות שהשתתפו בקרב ובקרבות נוספים שנערכו במרחב במטרה לשחרר את הדרך לירושלים ונערוך טקס זיכרון לנופלים. נציין את גבורתם של היוצאים לקרב המחרפים נפשם למען קוממיות ישראל בארצו ולמען שחרור ירושלים. לאחר הטקס, נעלה לאוטובוסים וניסע **למצפה הראל (6)**. במצפה הראל יש תבליט בטון ומודל של דרך בורמה וכן נקודת תצפית אל תווי הדרך. את הסיור נסיים שם.

מפת המסלול

תיאור האתרים שבמסלול

אנדרטת עוצבת סער לזכר חללי חטיבה שבע (2)

במקום זה הייתה האנדרטה הישנה לחטיבה שבע, האנדרטה הועברה לפארק לטרון. האנדרטה הייתה בנויה סלע גרניט גדול מונח על כן גבוה על גג בונקר ירדני. למרגלות הסלע נחקקו סמל חטיבה שבע והכתובת "אחי גיבורי התהילה". האנדרטה הוקמה בשנת 1973, ולאחר מלחמת שלום הגליל, הוספו לשלט ציוני הדרך של החטיבה והצלחותיה גם במלחמה זו.

ממקום האנדרטה נערוך תצפית אל מרחב לטרון, נתאר את התוואי הקדום של הדרך לירושלים (לפני סלילתו של כביש מס' 1) ונתוודע לדמותו של הנשיא לשעבר חיים הרצוג. נזכיר תחנות שונות בחייו של הרצוג עד לקרבות לטרון ונספר על הקמתה של חטיבה שבע – שהוקמה במיוחד לצורך כיבוש מתחם לטרון. נתייחס לתפקיד החשוב שמילא חיים הרצוג בהקמת החטיבה ובקרבות. שדרת הפיקוד של החטיבה נבנתה מקצינים יוצאי הצבא הבריטי (וחיים הרצוג בכללם), ולשורותיה גויסו עולים חדשים שאך הגיעו לארץ ישראל לאחר פתיחת השערים עם הקמת מדינת ישראל. נתאר את ההכנות לקרב ואת היציאה המאוחרת לקרב שבשלה התנהל הקרב – שהיה אמור להתנהל בחסות החשכה – באור יום. על קרב זה סיפר הרצוג:

"שמיר (שלמה שמיר, מח"ט שבע) הורה לחטיבה להיכנס לקרב לאלתר. אמרתי לו שאין שום תבונה צבאית בביצוע התקפה בלי מודיעין נאות

ומיינומום של הכשרה צבאית ללוחמים, מה גם שרבים מהם הגיעו זה עתה ממחנות המעפילים בקפריסין וכמעט לא ידעו להשתמש בנשק. יתירה מכך, המרגמות טרם הגיעו, לא הייתה לנו שום ארטילריה, לא היה שום סיוע אווירי, לא היו לנו אפילו מימיות. היה עלינו לבצע את ההתקפה בעיצומו של גל חום כבד, בתוך שדות שלף שהיו מכוסים בענני זבובים טורדניים, ולהפעיל חיילים שלא היו רגילים כהוא-זה לחום הנורא ולתנאים המקומיים, בקיצור, היינו אמורים להיות חיל צבא פרימיטיבי המסתער במעלה גבעה כדי להיטבח. אני מניח שגם שמיר ידע זאת, אבל חזקה עליו ההוראה מגבוה". (מתוך: חיים הרצוג, "דרך חיים – סיפורו של לוחם ודיפלומט", עמ' 124).

(4) שדה הקטל, נ"ג 314

הקרב התחולל במקום שבו עומד היום היישוב נווה שלום. במקום זה, נתאר את הקרב: את התגלות הכוחות שהיו בנחל, את התבצרות הנסוגים בני"ג 314 לצורך חיפוי על הנסיגה. נתאר את הנסיגה הקשה, את החום, את הצמא, את ענני הברחשים. נספר על הפקרת הפצועים וההרוגים בשטח, על הקטל הגדול, על המציעות שבה המוני עולים חדשים נשלחו אל מותם בלטרון.

(5) אנדרטת אלכסנדרוני

את אנדרטת אלכסנדרוני תכנן האדריכל יהודה יהב, והיא הוצבה במקום זה במאי 2004. אתר הזיכרון מורכב מלוח שיש שבו חקוקים פרטי הקרב, מאנדרטה שעליה כתובים שמות הנופלים ומקיר מפוסל שבמרכזו פתח עגול הצופה אל אזור הקרב. מעל הפתח נמצאת הכתובת: "וְשִׁמְתִים לְתִהְלָה וּלְשֵׁם" (צפניה ג, יט). באנדרטה מונצחים 54 לוחמים מגדוד 32 של החטיבה, מהם 48 מפלוגה ב', וכן חבלנים ממחלקת החבלה הגדודית. בספטמבר 2016, הוצבה סמוך לאנדרטה זו אנדרטת מחנה המעצר לטרון, שהיה באותו אזור.

ליד האנדרטה נסכם את מהלך הקרבות ואת הניסיונות המאוחרים לכיבוש לטרון במבצע דני. נערוך השוואה בין המיתוס על הקרב בלטרון לבין הנתונים המציאותיים. לאחר מכן נערוך במקום טקס זיכרון לנופלים ונציין את גבורתם של היוצאים לקרב והמחרפים נפשם על קוממיות ישראל בארצו ועל שחרור ירושלים.

(6) מצפה הראל

בנקודה זו ניצב תבליט בטון המתאר את דרך בורמה. נספר את סיפורה של דרך בורמה ונציין את הקשר של חטיבה שבע לדרך זו. לאחר מכן נערוך טקס זיכרון לנשיא לשעבר חיים הרצוג.

המצפה שימש בעבר מגדל שמירה ומגורים לשומרים. אין אפשרות לטפס ולהיכנס למבנה. ליד מבנה השמירה ניצבים שולחנות לפיקניקים ושירותים וכן מתקן הסבר על הנוף ועל הקרבות אשר התחוללו במקום, הכולל מפות ותבליטי מפות והסבר על דרך בורמה ועל התחנות שלאורכה. נקודה זו היא אחת הכניסות לדרך בורמה.

טבלת פעילות – מהלך יום השדה

מקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	הערות	זמן	ציוד מיוחד
אנדרטת עוצבת סער – חטיבה שבע (1)	תצפית	תצפית, תוואי הדרך לירושלים, רקע על חייו של חיים הרצוג, רקע על הקמת החטיבה	אפשר לשלב ציטוטים קצרים של חיים הרצוג לאחר הצגת הדמות את התצפית ידריכו מש"צים	25 דק'	(נספחים 5-3)
נ"ג 314 (2)	מהלך הקרבות	הצגה של תלמידים את מהלך הקרב ואת הנסיגה החפוזה, דיון בערך הרעות ובנושא הפקרת פצועים בשטח (באיזה תנאי)	ציטוט ראשון מספרו "דרך חיים" יש להראות את הנקודות החשובות בשטח: אזור ההתארגנות של לוחמי חטיבה שבע, מאיפה הם הסתערו, היכן נפגעו מרבית החיילים, איך ומאיפה נסוגו ולהיכן, היכן היו תותחי הלגיון, היכן ישבו המפקדים של הלגיון.	20 דק'	תלבושות של לגיונרים ושל לוחמי צה"ל. ציטוט מתוך דרך חיים (נספח 7)
אנדרטת אלכסנדרוני י (3)	טקס לזכר הלוחמי ם ולזכר הנשיא הרצוג	טקס זיכרון לנופלים בקרבות לטרון	ציטוט מספרו "דרך חיים" על נפילת הקשרית בת יש להקפיד על טקס מכובד חנה זו	20 דק'	נרות, קטעי קריאה (נספח 1) בידורית, חולצות לבנות. ציטוט מתוך דרך חיים (נספח 7)
מצפה הראל (4)	דרך בורמה	הדרכה לפי תבליט הבטון שיבצעו מש"צים, עריכת טקס זיכרון לנשיא חיים הרצוג	ציטוטים מנאומו של הרצוג בעצרת האו"ם ישולבו בטקס, וכן ציטוט מספרו "דרך חיים" על מציאת דרך בורמה ישולב בתחנה זו	30 דק'	נר נשמה, קטעי קריאה (נספח 2) חולצות לבנות, בידורית. ציטוט מתוך דרך חיים (נספח 7)

נספח 1: קטעי קריאה לטקס באנדרטת אלכסנדרוני

לזכר חללי צה"ל

אל מלא רחמים, שוכן במרומים,
המצא מנוחה נכונה, על כנפי השכינה,
במעלות קדושים, טהורים וגבורים, כזהר הרקיע מזהירים,
לנשמות חילי צבא הגנה לישראל ולוחמי המחתרות שנפלו במלחמות ישראל
וכל הלוחמים במערכות העם שחרפו נפשם למות על קדשת השם
ובעזרת אלקי מערכות ישראל הביאו לתקומת האמה והמדינה ולגאלת הארץ ועיר האלקים,
וכל אלה שברצחו בארץ ומחוצה לה בידי המרצחים מארגוני הטרור.
לכן בעל הרחמים יסתיירם בסתר כנפיו לעולמים
ויצורו בצרור החיים את נשמתם.
ה' הוא נחלתם,
בגן עדן (תהא) מנוחתם, וינוחו בשלום על משכבם
ועמדו לגורלם לקץ הימין, ונאמר אמן.

מגש הכסף / נתן אלתרמן

והארץ תשקוט, עין שמיים אודמת
תעמעם לאיטה על גבולות עשנים,
ואומה תעמוד – קרועת לב אך נושמת –
לקבל את הנס, האחד, אין שני...

היא לטקס תיכון, היא תקום למול הסהר
ועמדה למולם עוטה חג ואימה.
אז מנגד יצאו נערה ונער
ואט אט יצעדו הם אל מול האומה.

לובשי חול וחגור וכבדי נעליים
בנתיב יעלו הם, הלוך והחרש
לא החליפו בגדם, לא מחו עוד במים
את עקבות יום הפרך וליל קו האש.

עייפים עד בלי קץ, מזירים ממרגוע
ונוטפים טללי נעורים עבריים...
דום השניים יגשו ועמדו עד בלי נוע

ואין אות אם חיים הם או אם ירויים
אז תשאל האומה שטופת דמע וקסם
ואמרה: "מי אתם?" והשניים שוקטים
יענו לה: "אנחנו מגש הכסף
שעליו ניתנה לך מדינת היהודים".
כך יאמרו ונפלו לרגלה עטופי צל
והשאר יסופר בתולדות ישראל.

מסדר הנופלים / חיים חפר

הם באים מן ההרים, מן השפלה, מן המדבר. הם באים – שמות, פנים, עיניים – ומתייצבים אל המסדר. הם באים בצעד גברי, חזקים ושזופים, הם יוצאים מתוך המטוסים המרוסקים ומן הטנקים השרופים. הם קמים מאחורי הסלעים, מעבר לדיונות ומתוך תעלות הקשר, גיבורים כאריות, עזים כנמרים וקלים כנשר.

והם עוברים אחד אחד בין שורות של מלאכים, המאכילים אותם ממתקים ועונדים על צווארם פרחים, ואני מביט בהם והם כולם שמחים, אלה האחים שלי, אלה האחים. והם פוגשים זה את זה, עיניים שחרות וכחלות וחומות, והם מזכירים זה לזה שמות וכלים ומקומות ומוזגים זה לזה ספלי קפה ותה ומתפרצים פתאום יחד בקריאות: כיפק – הי! והם פוגשים בקהל הרב רעים וידידים, והמפקדים טופחים על שכם הטוראים וטוראים לוחצים יד למפקדים, והם פורצים בשירה ומוחאים כפיים, ומקשיבים להם בהתפעלות כל יושבי השמיים, והפגישה נמשכת יום ולילה, יום ולילה, כי חבורה שכזאת לא הייתה עוד למעלה. ואז, פתאום, שומעים הם קולות מכרים בוכים, והם מביטים הביתה, אל אבא ואימא, אל הנשים, הילדים והאחים, ופניהם דוממות, והם עומדים נבוכים. ואז מישהו מהם לוחש: סליחה, אבל היינו מוכרחים. ניצחנו בקרבות וכעת אנו נחים. אלה האחים שלי, אלה האחים. וככה הם עומדים והאור על פניהם, ורק אלוקים לבדו עובר ביניהם, וכשדמעות בעיניו הוא מנשק את פצעייהם, והוא אומר בקול רוטט למלאכיו הלבנים: אלה הבנים שלי, אלה הבנים.

קדיש יתום [נוסח אשכנז]

יתגדל ויתקדש שְׁמִיה רַבָּא. [הקהל עונה "אמן"]

בְּעֶלְמָא דִּי בְּרָא כְרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ, וְיַצְמַח פְּרֻקָּנָהּ, וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. [אמן]

בְּחַיִּיכוֹן וּבְיִוְמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעַגְלָא וּבְזָמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן.

[אמן] יְהֵא שְׁמִיה רַבָּא מְבָרַךְ, לְעָלְמָא לְעָלְמֵי עָלְמֵי: [אמן]

יְהֵא שְׁמִיה רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא לְעָלְמֵי עָלְמֵי. יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרֻמֵּם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלֵּל שְׁמֵהּ דְקַדְשָׁא בְרִיךְ הוּא. [אמן]

לְעֵלָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא, שִׁירְתָּא, תְּשַׁבְּחָתָא וְנִחְמָתָא דְאִמְרֵיךְ בְּעֶלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן. [אמן]

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמֵי שְׁמַיִם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן. [אמן]

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן. [אמן]

נספח 2: קטעי קריאה לטקס לזכר חיים הרצוג

...: "ההיסטוריה הארוכה והגאה של עמי נפרשת מול עיני הפנימית בעומדי על הדוכן הזה. אני רואה את העמים שדיכאו את בני עמי במרוצת ההיסטוריה חולפים זה אחר זה בתהלוכת רשע אל תהומות השכחה. אני ניצב כאן לפניכם בתור בא כוחו של עם חזק ומשגשג, ששרד את כל אלה וישרוד גם את ההופעה המבישה של מגישי הצעת החלטה הזאת. אני ניצב כאן בתור נציגו של עם שאחד מבניו נתן לעולם את הנבואה הנשגבת שלאורה פעלו מייסדי הארגון העולמי, נבואה המעטרת את הכניסה לבניין זה: "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיהו ב, ד)".

...: "כשאני ניצב על הדוכן הזה אני נזכר ברגעים הגדולים של ההיסטוריה היהודית. בעמדי כאן מולכם, אני יודע, ששוב נותרתם במיעוט ואתם עלולים להיות קורבנות של שנאה, בערות ורשע. אני זוכר את הרגעים הגדולים האלה. אני נזכר בגדולתה של האומה שלכבוד הוא לייצגה בפורום הזה. אני חושב ברגע זה על העם היהודי באשר הוא, בכל רחבי העולם, בין אם בחירות, ובין אם בעבדות, שתפילותיו ומחשבותיו נשואות לעברי ברגע זה.

אינני עומד כאן כמתחנן, הצביעו כפי שמורה לכם מצפונכם. הנושא העומד על הפרק אינו ישראל או הציונות, הנושא העומד על הפרק הוא המשך קיומו של הארגון הזה שקואליציה של רודנות וגזענות דרדרה את אמינותו לשפל המדרגה.

לנו, בני העם היהודי זה רק אירוע חולף בהיסטוריה עשירה ורבת אירועים. אנו שמים את מבטחנו בהשגחה העליונה, באמונתנו ובדברים שאנו מאמינים בהם, במסורת שלנו, שהתקדשה עם הזמן, בחתירה לקדמה חברתית ולערכים חברתיים, ולבני עמנו באשר הם. בעינינו בני העם היהודי, להחלטה הזו המבוססת על שנאה, זיוף ויהירות, אין כל ערך מוסרי או משפטי, בעינינו העם היהודי, זו אינה אלא פיסת נייר, וכך גם נתייחס אליה."

(מתוך נאום שנשא הרצוג באו"ם בנובמבר 1975)

נספח 3: ציטוטים נבחרים ואנקדוטות הקשורים בחיים הרצוג

- אבא של חיים הרצוג אמר לו: "אם לא תהיה רב בישראל, אזי לא יכול להיות דבר יותר מכובד וגדול בחייו של צעיר יהודי היום מאשר להיות קצין בצבא" (מתוך: [גנך המדינה](#), עמוד 192)
- הרצוג חווה את המלחמה באנגליה בתקופת הבריחה במהלך לימודי המשפטים שלו בקיימברידג'.
- ציטוט של חיים הרצוג: "הוא דוגמא לאחרים במעשה ובדיבור, שקדו על הנחלת ערכי הדמוקרטיה לעם כולו ושמררו מכל משמר על עצמאותכם." מתוך: [על ישראל](#), ציטוטי דבריו בכנסת.
- בצבא הבריטי כינו את הרצוג "ויוויאן" משום שהקצין שלו לא ידע לומר השם חיים.
- חיים הרצוג ביקש שהאירוע הראשון שבו ישתתף כנשיא יהיה בברגן בלזן, מחנה שהוא השתתף בשחרורו.
- בשחרור מחנה הרגן בלזן, נכנס חיים הרצוג לאחד הצריפים ואמר: "שלום לכולם. קוראים לי חיים הרצוג ואני קצין יהודי". הוא פרץ בבכי וכולם אחריו. אורה פולדר (אחת מהנשים שהוזמנו לטקס הראשון), ניצולת המחנה, סיפרה שבאותו רגע חזרה אליה היהדות והיא הבינה שהמלחמה נגמרה ושהיהודים לבד בעולם.

נספח 4: ציטוטים של חיים הרצוג מוויקיציטוט

- "אילו הועמדה בפניי האפשרות לשבת כטייס מצרי במטוס המיועד להפציץ את תל אביב או לשבת בבית בתל אביב, הרי מתוך שיקולים אנוכיים לגמרי, הייתי מעדיף לטובת בריאותי לשבת בתל אביב. (לפני מלחמת ששת הימים, יוני 1967)
- "כל המידע החסוי מופיע בעיתונים."

- "עבורנו, העם היהודי, זאת לא יותר מפיסת נייר – וכך גם נתייחס אליה." (בנאומו בפני העצרת הכללית של האו"ם לאחר שזו קיבלה את ההחלטה המשווה בין הציונות לגזענות)

נספח 5: תיאור חייו של חיים הרצוג

חיים הרצוג נולד ב-17 בספטמבר 1918 (י"א בתשרי ה'תרע"ט) בעיר בלפסט – אז בממלכה המאוחדת של בריטניה הגדולה ואירלנד, ובימינו, בירת אומת הבית צפון אירלנד – לשרה לבית הילמן ולרבה של בלפסט, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג (לימים, הרב הראשי לישראל). חודשים אחדים לאחר לידתו הקשה, מונה אביו לרב הראשי של אירלנד והמשפחה עקרה לדבלין, ובה גדל הרצוג. בנעוריו היה הרצוג ספורטאי מצטיין ואף זכה בתואר אלוף אירלנד באגרוף במשקל תרנגול.

בשנת 1935, עלה לארץ ישראל, למד בישיבת מרכז הרב ובישיבת חברון. ב-1936 התגייס להגנה, ובמהלך המרד הערבי הגדול שירת בירושלים, בעיקר בעיר העתיקה.

בשנת 1938, יצא ללימודי משפטים באנגליה, באוניברסיטת לונדון וקיימברידג'. ב-1941 קיבל תואר בוגר במשפטים, וב-1942 הוסמך להיות עורך דין. בדצמבר 1942, התגייס לצבא הבריטי ולמד באקדמיה הצבאית המלכותית סאנדהרסט. אחר כך שירת כקצין מודיעין בשריון והשתתף בפלישה לנורמנדי ובכיבוש גרמניה. השתתף בשחרור מחנה הריכוז ברגן בלזן ונפצע בקרבות ליד העיר ברמן. כקצין מודיעין, השתתף בחקירתו של היינריך הימלר, מפקד האס אס. בעת שירותו בצבא הבריטי, קיבל את הכינוי "ויוויאן" (שם אנגלי שמשמעותו מקבילה למשמות השם "חיים" בעברית). כינוי זה ליווה אותו עד סוף ימיו. בשנת 1947, שב לארץ ישראל והיה לראש אגף הביטחון במחלקה המדינית של הסוכנות היהודית.

בתחילת מלחמת העצמאות, שירת כקצין מבצעים ומודיעין של חטיבה שבע והשתתף בקרבות לפריצת הדרך לירושלים ובקרבות לטרון. ביולי 1948, השתתף בהקמת חיל המודיעין, ומדצמבר 1948 עד אפריל 1950 עמד בראש מחלקת המודיעין במטה הכללי.

במאי 1950, קיבל רישיון לעסוק בעריכת דין. החל מאפריל 1950 עד שנת 1954, שימש נספח צבאי בארצות הברית. ב-15 בנובמבר 1954, לאחר שחזר לישראל באוקטובר באותה שנה, מונה למפקד מחוז ירושלים וכיהן בתפקיד בשנים 1954-1957. ביולי 1957, מונה לראש מטה פיקוד הדרום. עם מינויו של חיים לסקוב לרמטכ"ל, בינואר 1958, מונה הרצוג לממלא מקום אלוף פיקוד הדרום. הוא כיהן בתפקיד זה עד יולי 1958. ב-1959, מונה שנית לראש אגף המודיעין. ב-1962, השתחרר מצה"ל בדרגת אלוף.

(מתוך: הערך "חיים הרצוג" בוויקיפדיה)

נספח 6: קיצור תולדות חטיבה שבע במלחמת העצמאות

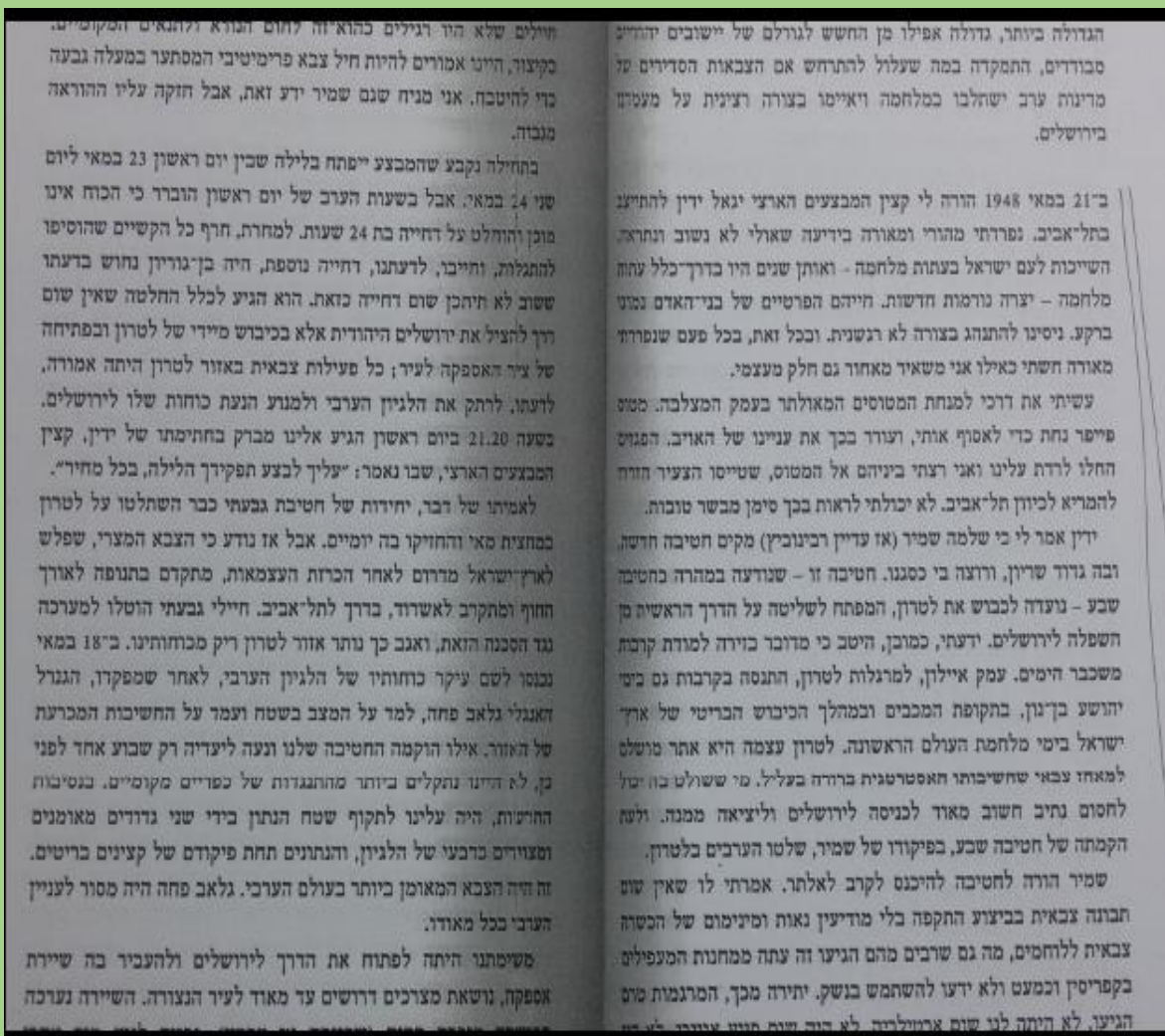
חטיבה שבע הוקמה במהלך מלחמת העצמאות כעתודה מטכ"לית, כיוון שבעת הקמתה, אמצע מאי 1948, יתר חטיבות ההגנה והפלמ"ח היו מרותקות לחזיתות השונות. מפקד החטיבה היה תחילה שלמה שמיר, ועליו הוטלה המשימה להקימה במהלך שבוע בלבד בזמן המלחמה. בחטיבה היה גדוד

אחד ממוכן, גדוד 73 (שנקרא אחר כך גדוד 79), שעליו פיקד חיים לסקוב. הגדוד הסייע אנשי חיל הרגלים בכלי רכב שונים: ג'יפים, משוריינים פרי הרכבה עצמית וזחל"מים. כן היו חטיבה שני גדודי חי"ר – גדוד 71 בפיקודו של יהודה ורבר וגדוד 72 בפיקודו של צבי הורוביץ. הלוחמים הגיעו ממקומות מגוונים: יוצאי הצבא הבריטי, מתנדבים מחוץ לארץ, עולים חדשים, אנשי הגנה ופלמ"ח ולוחמים מיחידות אחרות. גדוד 32, בפיקודו של צבי גרמן מחטיבת אלכסנדרוני, הצטרף לחטיבה שבע לקראת מבצע בן נון א' לכיבוש לטרון.

החטיבה נכשלה בכיבוש לטרון במבצע בן נון א'. לאחר התארגנות קצרה, הוטלה החטיבה לקרב נוסף על לטרון – מבצע בן נון ב'. הפעם תוגברה החטיבה בגדוד 52 מחטיבת גבעתי, שעליו פיקד יעקב פרי, במקום בגדוד 32 מחטיבת אלכסנדרוני. מבצע בן נון ב' נכשל אף הוא. על אף שהחטיבה לא הצליחה לכבוש את מתחם לטרון, שבו שלט הלגיון הירדני, היא הצליחה לאבטח את דרך בורמה, ובכך אפשרה את פריצת המצור על ירושלים. בקרבות אלו ספגה החטיבה 139 אבדות. (מתוך: ערך "חטיבה שבע" בוויקיפדיה)

נספח 7: קטעים מתוך ספרו של חיים הרצוג "דרך חיים – סיפורו של לוחם ודיפלומט" (1997), בעריכת עמוס כרמל ובהוצאת ידיעות אחרונות

לירושלים, הכוסתן הסתיים במצוק שהזדקק לגובה מאה מטרים בקווי, אבל לא היה לנו ספק שאפשר לספל במצוק הזה, כך שכלי רכב יוכלו לעלות ולרדת בו. מרגע שייצשה כדבר הזה, תיפתח הדרך אל העיר.

נשלחו מיד לתל-אביב והגשתי לבן-גוריון רשימה של סוגי תצדוד המבני והמבד והירות של כוח-הארס הנדרש לנו כדי להפוך את השכיל שכלית לדרך עבודה. הצעתי שמשאיות האספקה יגיעו עד לבוסתן שבמצוק. במצוק נציב מאות סבלים, כדי שיעבירו את מטעני האספקה מן המשאיות, אל העמק שמתחת לבוסתן. שם ימתינו משאיות מירושלים, שימשיכו ויעבירו את המטענים לכיתה. בן-גוריון הוציא מיד את ההחלטות המתאימות.

ההתפתחות האחרת הזאת פתחה את נתיב האספקה לירושלים אפילו לפני שהתל המשאיותמן על החסונה הראשונה. תוך שימוש ברחפונים, טנקים ובעבודת כפיים, פתחו אנשי ההנדסה במשימה הבלתי אפשרית כמעט של יצירת דרך עבירה אל הבוסתן בראש המצוק, ומשם אל העמק שמתחתיו. בלילה, על רקע הרעש של ההפגזה הירדנית, נראה המזח כמעט בלתי-מסוי, מאות סבלים נושאים בדומייה מוזן ושאר מני אספקה במורד הגבעה אל עבר משאיות, גיפים ואפילו פרחות. סניזון יירושלים דוקקה נאשיות לבשר בקר, הולכנו שם אפילו עזרי מוח. לימים הואר המבצע הזה כסרט הוליוודי, הטל על צג, שקיפק נילסן סיכם בו בתפקיד הקולטל מרקוס.

הדרך במורד הגבעה – שנקראה לאחר מכן "דרך בורמה" – הושלמה בתוך כמה ימים, הברקתי למטכ"ל שרצוי לשלוח למקום עיתונאים וזים כדי להוכיח לעולם כולו, ולעולם הערבי בכלל זה, כי שוב איננו חלויים באיום בכל הנוגע להבאת מזון לירושלים. העיתונאים דיווחו כי אכן יש לנו דרך משלנו לעיר הקודש.

עוד מחרה, וגם בזכות טיליחה של דרך בורמה, עלתה ההפגזה הראשונה על שולחן המשאיותמן. הערבים עמדו על כך שלא יוכלו לכבוש את ירושלים, לא יוכלו לפלוש לתחומנו ולא יוכלו לדחוק אותנו אל הים. והן קרה שבספטם הראשונה מזה יותר מחצי שנה רממו הרובים

המסומים במתחם ונכבדו במשך כמה ימים על חפציהם שלנו; לא היו

כמעט ולא היה קיים, ולא יוכלו להסתמך אלא על הסיוע שלנו; לא היו כדעו שום שבויים ולא קיבלנו מהמטכ"ל שום מידע על טיב הכוחות הנצבים מולנו ועל צמצמם. החיילים הלא-מאומנים שלנו התקשו להבחין בין המשוריינים הנטקים של האויב.

כשלב זה הציעה אלינו אחת הדמויות הייחודיות של מלחמת העצמאות, הקולטל רוד מרקוס, שנרע בכינוי מיקי סטון. הוא היה יהודי בן 46, בוגר האקדמיה העבאית וסט פוינט, קצין בדימוס של צבא ארצות-הברית. שלמה שמיר פגש בו בכי יורק חודשים אחדים לפני כן ושכנעו לבוא לארץ ולסייע בהכשרת הצבא הצעיר שלנו. נוצו, אהליט ומחוקן, מרקוס היה מחונן בסגולות מנהיגות יוצאות תחת האש, מתוך מכוונת להתאים את עצמו לצבא הפרטינוי שצמח תחת האש, מתוך המתחרת, בסימן של אי-פורמליות וארגון לקי. הוא השתתף במרגופו כשותף של מבצעים חוכה להערכתם של מפקדים רבים שבחנו כל יודי כגינים חשדניות. בתוך זמן ארוך נועד לקבל את הסיקור על כל חזית וירושלים וליצור כוח אגודתי שיתוף את כל כוחות הלגיון בתחומי ארץ ישראל. אבל יגדו המיירי היה לכבוש את לטרון.

מרקוס ידע שאל לנו לחזור על הטקטיקה הרת-האסון שנקטנו בקרב הראשון על לטרון; מברקו של ירן, שהתעלם מן הבקשה לרחייה נוספה, וזוהו לנו לנוד קדימה "ככל שאיר", עורר בו רוגז רב. מי שנתן פקודה שכזאת, אמר מרקוס, צריך לעמוד למשפט צבאי. הפעם שוב הוטל על החטיבה שלנו להשתלט על מצודה המשטרה בלטרון, אבל גרוד 52 החטיבה גבעתי, שסופח אלינו, היה אמור לגנוע מיסין לכוונות התוקפים את היצר המרכזי ולכבוש את הכפרים הנשקפים על הכפר לטרון ועל מצודת המשטרה. פעילות זו נעדה לנתק את מובלעת לטרון וללכוד את הכוחות הערבים שבתוכה, אלא אם יהיה ויימלטו משם – אפשרות שגם היא נראתה לנו כקבילה. קיבלנו כמה תוחמים צרפתיים עתיקים (שנקראו "נפוליאונים") כביטוי לגילם ולאפקטיביות שלהם), בקוטר 65 מ"מ. ההתקפה החלה בלילה, ושלושה גורדים נעו בעקבות גרוד ימשיורין, בסיקורו של חיים לסקוב, אל עבר המצודה. גרוד 52, בסיקורו של יעקב פרולוב (לימים אלוף יעקב פרי), התקדם כמתוכנן על שני הגרוד לירושלים והתכונן לברוש שני הכפרים. רוב אזור הקבעה נרשם

מחפש שיזחוקו. הם צפו נכונה את האסטרטגיה שלנו אבל לא היה לנו שום תוכנית להתקפת-נגד.

כוחותיו של לסקוב נכנסו למעוזת המשטרה תחת אש כבדה. בני ישראל לחמו עתה על צצם קיוסם, ופירוש הדבר היה כל בני ישראל, כברים ונשים. עזרי וזכר בהתרגשות את מותה של אחת האלחונאות, צעירה ושמה הדסה לישיין. היא היתה באחד החל"מים שהגיעו לירושל כמורשת מימי מלחמת העולם השנייה (ואשר נחשבו לכלים פרימיטיביים גם באותה מלחמה). היא קיימה את הקשר איתנו, במפקדת המבצע, וגם לאחר שנודעה – והיא ריברה אלינו בקול הולך ונחלש עד שמתה. בקרב מטה, העוסק בתכנון הקרבות, איך רואה את החיילים המתים כעת מותם. אתה שומע קולות ואותה רואה להבות. אתה רואה את הסוחה הן לאחר מעשה, לצית אוסוף הגופות. מעולם לא ידעתי אל נכון מה נודע יותר לירדים של מפקדים, לראות את אלה שסביבם נופלים בעיצומם של קרב או לצפות בנפשות הקרות בדומה שלאחר מכן, בדיעה שהקרבות ההירואים נעשה על-פי הבחינת הסיקור. אני משער כי שתי האפשרויות נראות באותה מידה עצמה. שתיקן מכסאות בזכות גרוד של חיי אדם.

גרוד 52 נתקל בהתנגדות מעטה וכמה מחייליו נמצעו. עמדו על מן ניצחון בעת שהגרוד הזה נסוג לפתע – מסיבות שההיסטוריונים שדו מתאמצים לפצחן, חיילי הלגיון יכלו עתה לשוב ולגשים לרווחה ולחול מהכנותיהם לנסיגה. מרקוס נחפו להבריך לבן-גוריון כי הגרוד המסודין היה יוצא מגרד הרגיל והתחנתים פעלו בצורה נאותה, אבל חיל הנגלה נהג בצורה מחפירה. יש מקום למשפט צבאי, פסק. הרחיבה הססתיות עלתה לנו בניצחון גרוד ובחי חיילים, והיא נשא לזיכוכים ולמחלוקת לרוב; אף לא אחת מהדעות והמוהאוריות שהועלו בעיה את חזית במיוחד. היה עלינו לנסות שנית.

לאחר ההתקפה הראשונה שיהרגו את שני הכפרים בית גיז ומתו מוסין. אחרי הקרב השני ערכנו סיור במקביל לכביש הראשי לירושלים כצל רכס בעבות שהסחיר אותנו מנקודות התצפית של הלגיון הערבי ברכס לטרון. חבורת הסיור כללה את מרקוס, את שלמה שמיר, את קצין ההנדסה שלנו יצחק מרקובסקי ואותי. הגענו לבוסתן ערבי, רבו שני של עצי תאנה ורימון, ותוך כדי צעידה, ששלוחתה הוסרעה, מה ועם

מאותו אזור. פעולות אלו נעודו להתבצע במתואם עם מבצעים של חטיבת הפלמ"ח הראל, שהוצבה בפרוזדור ירושלים והיתה אמונה לתקוף כלפי צפון, מכיון קריית עובים ומכיוון שער הגיא. התכנן נל גם פעילות של חטיבת עציוני בתוך ירושלים עצמה.

בין הזמנים נענו לקבוצת חולדה הקיסונוי שם את המפקדה הקדומה של החטיבה. המוצר שנקבע לתחילת ההתקפה היה כמה דקות לאחר הצות הלילה. גרוד 32 מחטיבת אלפנטרינוי הצטרפה לכבוש את התח המשטרה ואת הכפר לטרון. גרוד של חטיבה שבע נעד להתפת על אנשי חימוני של גרוד 32, ולשלוט אנב כן בכביש לירושלים.

אבל לתיחזונוים והמשמעת הקרבית השתבשו בצורה נוראה. גרוד 32, שהיה צריך לתקוף בשעות הקטנות של הלילה, בחסות החשכה, לא היה מוכן לתנועה אלא עם עלות השחר, בשעה 4 לפנות בוקר יום שלישי, 24 במאי. כשהגיעה יחידת החליץ שלו לכביש לטרון-ירושלים, חז היה גלוי לחלוטין לחיילי הלגיון הערבי בעמדות המגננה שלהם. חיילינו התשופים לגמרי מצאו עצמם במחרה תחת אש תופת, שביטלה כל אפשרות להתקפה. האבודת היו כבודת ולא היה מנוס מנסיגה מיידית. בעת ובעונה אחת נפתחה אש על הגרוד באגף הימני. סקורה היה בכוחות ערבים בלתי-סדירים, שהתכוננו ככפרים בית גיז (כיום קיבוץ הראל) ובית מוסין (כיום מושב תעוז); אנתנו הנחנו – בטעות, כמובן – כי הכפרים האלה ריקים מאדם. כשניסינו להחליץ מהשטח גבור הצליחת מהאגפים ומאזור, עכשיו נכנסו לחמונה חיילי הלגיון מרכס לטרון והארטילריה שלהם. אש האויב הציפה את השטח ללא רחס, כרוה שבורה ובאר-סוד גמור נסוג הכוח שלנו לעבר גבעה שגרוד 32 הצליח להיאחז בה. הקיבו הראשון על לטרון תם. זו הייתה תבוסה גדולה.

לאחר שניתחננו את שבאוותינו, החלטנו לשנות את האסטרטגיה. נסונו אומר לתקוף ולכבוש את הכפרים בית גיז ובית מוסין וליצור בכך קו משלנו לאורך רכס הצופה אל לטרון. גם אם לא נצליח להשתלט על הכביש הראשי לירושלים, חשבנו, הכיבוש האמור יקל עלינו להנכד אספקה לירושלים. בן החלטת להנדיג סימני דרגות – שלא היו קיימים עד אז – כדי שהחיילים יכירו את המפקדים גם בסערת הקרב והבלבול יקטן.